
IV.

LETTEREN EN KUNST:

Werken van J. J. Cremer. — A. van der Hoop Jr. —
J. van Lennep. — Vondel. — J. Kneppelhout. —
J. J. L. ten Kate. — P. van Limburg Brouwer. — C. Vosmaer. —
William Unger. — Gerard Keller. — Jan ten Brink. —
R. Koopmans van Boekeren. — P. Brooshoof t o. a. jongere auteurs. —
J. J. van Oosterzee. — J. J. A. Goeverneur. — B. ter Haar. —
Nic. Beets. — R. Bennink Janssonius. —
Jan Luiken, enz.

Indien zij, die de levens en de geschiedenis van het ontstaan der werken van beroemde letterkundigen voor tijdgenoot of nakomelingschap te boek stellen, eens gebruik konden maken van de briefwisseling dier auteurs met hun uitgevers, welk een aantal belangrijke bijzonderheden zouden zij daaruit kunnen ontleenen. Bezit Duitschland in afzonderlijke uitgaven Schiller's *Geschäftsbriefe*, Goethe's en Wieland's correspondentie met hun uitgevers, bovendien in Brockhaus' biographie een aantal belangrijke brieven, o. a. van Schopenhauer, bij ons te lande is van dien aard nagenoeg niets gepubliceerd. S. die met de meest gezochte onzer nieuwe auteurs in betrekking gestaan heeft, bezit in zijn archief een kostbare verzameling brieven en contracten, waaruit omtrent het

ontstaan hunner uitgaven zoowel als voor de kennis van personen en karakters een aantal wetenswaardige bijzonderheden te ontleenen zijn. In ons overzicht, dat de werken van elk auteur naar tijdsorde van uitgaaf en niet naar voorrang of verdienste vermeldt, kan van die briefwisseling naar verhouding slechts een spaarzaam gebruik worden gemaakt.

Dat Letteren en Kunst in dit hoofdstuk vereenigd zijn, is een gevolg van de omstandigheid dat de uitgever zich met vele zijner litterarische uitgaven ook op het gebied der kunst beweegt; die groepeerings kwam ons dus, ten einde een herhaalde vermelding te voorkomen, doelmatig voor.

Het was door de *Kunstkronijk* dat S. in 1859, met den schilder-novellist J. J. Cremer in aanraking kwam. Op de Haagsche tentoonstelling van schilderijen was ook een doek door Cremer ingezonden, dat door S. voor de verloting van de *Kunstkronijk* werd aangekocht voor de som van f 100,— op voorwaarde, dat Cremer, die sedert een paar jaar als schrijver gunstig bekend was door zijn *Betuwische novellen* (bij de Erven Loosjes verschenen), tevens een premie-boekwerk voor genoemd tijdschrift zou schrijven, De volgende, eerste brief van Cremer aan S. d.d. 21 Junij 1859, geeft daarover nadere bijzonderheden:

De heer Keller heeft mij uw voornemen met betrekking tot de Premie voor de *Kunstk.* bekend gemaakt en den avond vóór zijn vertrek naar 't Buitenland, heeft hij mij uw geëerde toestemming in mijne conditiën (met een kleine wijziging) per missive medegedeeld.

Zijn afwezigheid noopt mij om met U de overeenkomst voor beide zijden wat zekerder te maken en neem ik daarom de vrijheid, om U voor te slaan een contractje te willen opmaken, waarin ik gaarne de volgende bepalingen zou zien opgenomen:

De heer Sijthoff koopt voor eene som van honderd gulden de schilderij van J. J. Cremer, welke voorkomt onder N°. 117 op den Catalogus der Haagsche Tentoon-

stelling van 1859; die som door den kooper te voldoen den 15^{en} Julij 1859.

Verkoop van gezegde schilderij verbindt zich daarentegen tot het leveren van een verhaal, waarover door den heer uitgever der *Kunstkronijk* half December 1859 zal kunnen gedisponeerd worden. Dit verhaal zal minstens zes vellen druks moeten vullen, het vel gerekend op 16 bladzijden der copij, waartoe een modelbladzijde aan den uitgever is toegezonden. Voor de gezegde zes vellen copij wordt den schrijver een honorarium van *Honderd en vijf en zeventig* gulden door den uitgever toegestaan, daarover bij hem te beschikken bij de aflevering der copij.

De bladzijden copij, die de auteur boven het bepaalde getal zou kunnen leveren, zullen door den uitgever tegen *dertig* gulden de zestien bladzijden gehonoreerd worden. Het handschrift en het copijregt blijven het eigendom van den schrijver, terwijl hij echter van het laatste, in geen geval eerder dan na een tijdsverloop van vijf jaren, zal gebruik mogen maken. Behalve een exempl. van de *Kunstkronijk* zal de schrijver der novelle vijftien present-exemplaren van zijn stuk ontvangen.

Mij dunkt dat U met mij zult toestemmen, dat het bijna onmogelijk is, om een titel te geven, vóór dat de schema der novelle is ontworpen. Zoodra ik een titel heb, zal ik U dien melden.... Alzoo zie ik op deze regelen uw geëerd antwoord te gemoet....

Toen S. bezwaar maakte de uitgaaf te aanvaarden, zonder het kopijrecht er van te bezitten, toonde Cremer zich geneigd die voorwaarde in te trekken, mits de novelle in ronde som met *f* 350.— werd gehonoreerd. De volgende uittreksels uit Cremer's brieven hebben op die pennevrucht betrekking

16 Sept. 1859. Hiernevens zend ik U mijn *Arme Samuël*: de Zondag zal welligt een geschikte dag voor de lecture er van wezen.... Wat nu het punt in

kwestie betreft, zoo moet ik hier nog eens herhalen, dat ik met bescheidenheid reken, dat een honorarium van / 350.— (met afstand van copijregt) mij voor deze novelle billijkerwijze toekomt. Het bezwaar aan uwe zijde kan dunkt mij bij nadere beschouwing door deze waarheid worden weerlegd: dat de heer uitgever slechts 120 à 150 exempl. behoeft te verkoopen voor dat meerdere honorarium.

Al doende leert men zijn eigen werk eenigzins taxeren, en dan geef ik U ten opzichte van dit verhaal de verzekering, dat ik maar twee of drie novellen heb geschreven, die ik acht in waarde er gelijk meê te staan. . . .

26 Sept. 1859. 't Verheugde mij te vernemen, dat het stuk U goed geworden is en dat de lecture er van u goed voldaan heeft.

Geachte Heer! ik was er op gesteld dat deze Novelle zóó zou gehonoreerd worden en dat — dewijl deze schilderij mij — in vertrouwen gezegd — dagen van overspanning heeft bezorgd, zooals ik die bij 't stellen van maar weinige stukken doorleef.

Een schilderstuk in verwen wordt al zoo ligt met dat honorarium betaald. Het honorarium 't welk de heer van Koetsveld gewisselijk bedongen had, zou zeker niet minder hebben bedragen. Wat een honorarium van / 50.— per blad betreft — zij het dan bij exceptie — ik verzeker U dat te hebben ontvangen, eenmaal zelfs / 75.— Maar wat er van dat alles zij, U hebt royaal mijn condities aangenomen en van mijnentwege stel ik daarnevens: Blijkt het bij de uitkomst (na een tijdsverloop van ? jaren) dat de / 150 méér een slechte rekening heeft gegeven, dan geef ik een bundeltje bij U uit, waarvan ik de condities (behalve dat het verzamelregt aan mij of mijne erven blijft) geheel, *geheel* aan U overlaat. . . .

Van *Arme Samuël* verscheen in 1860 een afzonderlijke

uitgaaf als premie voor de inteekenaren op de *Kunstkronijk* en gelijktijdig een editie, die in den handel gebracht werd. De vignetten waren door Cremer zelf geteekend en J. J. H. Verhulst had op verzoek van den schrijver de zangwijzen gecomponeerd. Het boekje werd gunstig ontvangen: Cremer was dien winter begonnen in verschillende steden zijne Betuwsche novellen voor te lezen en het succes daarmee behaald kwam natuurlijk het debiet zijner in den handel verschenen geschriften ten goede. De tweede oplaag van 1500 exemplaren werd in het jaar van uitgaaf uitverkocht, zoodat met het bericht van een herdruk S. aan Cremer liet blijken, dat een nieuw bundeltje van zijn hand niet onwelkom zou zijn. Uit Cremer's brief van 31 Mei 1860 vernemen wij de verdere onderhandelingen daarover:

Neem mij niet kwalijk dat ik verzuimde U te antwoorden. 't Is geen oogenblik bij mij opgekomen dat de bij uitstek active heer Sijthoff zou zijn ingeslapen. Ik dacht: veel werk onderhanden, de *Samuël* kan wachten — tot 't najaar — heel goed!

Loosjes heeft mij nogmaals om de voorkeur voor de nieuwe *Bet. Novellen* verzocht. Voor deze stukken is hij No. één. U die mij het eerst bepaald om de *Springers* hebt gevraagd, hebt voor dezen (indien U 't nog verlangt) gaarne de preferentie; meld 't mij s. v. p. want die moeten met de *Portretten* het eerst van stapel. De *Zes Schetsen* enz. wil ik er niet bij doen, want die zijn minder geschikt bij de drie genoemden. 't Zal toch een aardig deeltje zijn. Wilt ge, berigt het mij en wat het U waard is . . . .

Nadat S. geantwoord had, dat het hem aangenaam zou zijn indien Cremer zelf zijn condities stelde, schreef deze den 10^{en} Juni terug:

Dewijl het nog onzeker is of we Maandag de mas-kerade komen zien en het dan nog een zeer ongeschikte

dag zou wezen om U te komen spreken, zoo schrijf ik U maar liever over de *Springers* enz.

Arme Samuel bedroeg in handschrift 117 paginas, de *Springers* + de *Portretten* 155. Voor de *Samuel* ontving ik f 350.— honorarium. Voor de nieuw uit te geven bundel vraag ik U f 300.—, bij herdruk f 100.— en behoud van het verzamelregt. De wijze van uitgave dunkt mij het beste zóó dat de titel worde

PORTRET TEN,

Kees Springer in en buiten de Kerk.

Want 't zijn nu allen typen of portretten en het stuk van dien naam is aan 't slot wat akelig of treurig (voor den lezer minder bevredigend dan het slot van *Springer*). Deze stukken zijn nog al doorwerkt en daarom zouden de *Zes Schetsen*, zooals ik vroeger zeide, hier minder bij voegen. Ik maak dan aan 't slot van de *Portretten* nog een kleine overgangstirade tot de beide volgende stukken.

Voor 't vignet teeken ik gaarne de kopjes evenals bij *Samuel*. Om in eens af te praten stel ik U voor het honorarium te voldoen in twee termijnen, te weten: den 1^{en} July 1860 f 100.— het overige (f 200.—) den 1^{en} September 1860. Presentexemplaren als vroeger.

Doe mij s. v. p. spoedig uw antwoord vernemen. Mij dunkt dat het boekske vóór Sinterklaas moest uitkomen. Van dien tijd tot January loopt zoo'n ding dunkt mij 't beste . . . . ,

S. aanvaardde de uitgaaf en in October reeds verscheen het bundeltje onder den door Cremer voorgeslagen titel. Na de ontvangst der exemplaren schreef de auteur hierover, d.d. 26 Oct. 1860:

't Zal U al verwonderd hebben, dat ik nog niets na de toezending der *Springers* van mij liet hooren. Ik ben naar Rotterdam geweest en kon onmogelijk eerder

schrijven. Intusschen 't sprak wel van zelf dat ik uitermate tevreden moest zijn over de typographische uitvoering van het boekje; alles toch wat van uwe pers komt ziet er even keurig uit en zulks kan den auteur waarlijk niet onverschillig wezen. 't Is regt aangenaam wanneer uitgever en auteur over elkander tevreden zijn.

Nu gij weet wel hoe ik over U denk en daarom een kleine opmerking betreffende het teekenen van dat papier. Mijne condities waren behalve 't hon.: dat ik 't verzamelregt zou behouden en bij herdruk *f* 100.— zou ontvangen. Uw antwoord was in dier voege, dat ik die herdruk-condities aan U zou overlaten. U kennende, deed ik zulks gaarne, want wij verstaan elkander. Nu begreep ik niet juist waarom dit papier moet geteekend worden; ook zou dit het verzamelregt uitsluiten. Wilt U iets geteekend hebben, dan kan het dunkt mij niet anders zijn: dan duidelijk beschreven en op zegel, zooals ik met andere HH. uitgevers contracten heb gesloten. Vindt ge dat ook niet? A priori weet ik dat U 't mij toestemt, of anders zeg mij s. v. p. nog even nader uwe bedoeling....

In dezen en een der vorige brieven is sprake van een verzamelrecht, en daarmede bedoelt de auteur zich het recht tot een latere uitgaaf zijner gezamenlijke werken te willen reserveeren. Hierdoor werd niet te kort gedaan aan het verkochte kopijrecht van elk werk op zichzelf, dat den uitgever door de auteurswet gewaarborgd bleef, want het sloot als van zelf sprekend in, dat de latere (eventueel andere) koper van het verzamelrecht niet die afzonderlijke werken mocht verkoopen, maar alleen de volledige uitgaaf. Toen Cremer spoedig een zeer gezocht schrijver werd en het voordeel inzag, dat er voor hem in gelegen was om zelf ook de beschikking over het kopijrecht te bezitten tegen den tijd dat hij het verzamelrecht wenschte te verkoopen, maakte hij bij alle volgende nieuwe bundels zulke voorwaarden, dat of het

kopijrecht na 10 of 15 jaren weer aan hem verviel — verhuurde dus zijn Mss — of bepaalde een som waarvoor hij het na zekeren tijd kon terugkopen.

In 1864 bood Cremer S. de uitgaaf aan van een nieuwen bundel, bevattende de zeven Betuwsche vertellingen, die men als zijn bestgeslaagden beschouwt en waarmee hij ook als voorlezer den grootsten bijval heeft ingeogst; men denke slechts aan het *Pauweveerke*. Vermelding verdient, dat schrijver en uitgever het niet eens konden worden over den algemeenen titel voor deze zeven vertellingen, die elk onder een bijzonderen titel in één deel verenigd zouden worden. Cremer had voorgesteld:

- 1e. *Op 't land. Nieuwe Betuwsche vertellingen.*
- 2e. *Uit de Betuw. Nieuwe vertellingen.*
- 3e. *Roest in 't Koren. Nieuwe Betuwsche vertellingen.*
- 4e. *Bijgeloof, Laster, Hoogmoed, Gierigheid, Nijd, Huichelarij, Luiheid. — N. Bet. vertellingen.*

S. vond beter voor den laatste te nemen: *De zeven hoofdzonden*, maar ook van dit opschrift kwam men terug. De bundel verscheen nog 't zelfde jaar, in prachttuitgaaf met 7 platen en gebonden, onder den titel: *Distels in 't weiland*. Voor latere uitgaven koos S. den meest eenvoudigen titel: *Overbetuwsche vertellingen*. Het contract over deze uitgaaf bestaat slechts uit drie artikelen, nl.

1^e. De eerstondergeteekende (J. J. Cremer) verkoopt voor een som van twee duizend gulden Holl. Ct. aan den tweeden ondergeteekende (A. W. S.) zijne zeven Over-Betuwsche novellen (volgen de titels).

2^e. Genoemde som zal door den tweeden ondergeteekende voldaan worden als volgt: (volgen vijf termijnen binnen het jaar).

3^e. De tweede ondergeteekende staat aan den eerste het recht toe, om de genoemde Over-Betuwsche vertellingen na verloop van vijftien jaar — zijnde alzoo na den twintigsten September 1800 negen en zeventig —

op te nemen in een meer complete uitgave zijner werken, tegen eene remuneratie van vijftig gulden per vertelling.

Vijf jaar later sloten schrijver en uitgever een soortgelijk contract over de uitgaaf van vier nieuwe vertellingen, waarvoor het honorarium op f 1500.— en de termijn van terugkoop in plaats van vijftien, op tien jaren bepaald werd. Cremer maakte nl. bezwaar om het sub 3 bepaalde ook in het nieuwe contract op te nemen. Hij schreef bij de terugzending van het door S. gelijkkluidend opgemaakte concept:

Op uwe conditiën heb ik een paar aanmerkingen.

In plaats van vijftien jaren, wensch ik te lezen tien jaren, en voorts — dewijl het immers niet meer dan billijk is, dat het herdrukken van een werk den auteur of zijne erven eenig voordeel oplevere — dat de woorden: tegen een remuneratie van Honderd gulden zullen wegblijven, en die opname vrij zal zijn. Wordt U — zooals ik hoop — de uitgever er van, verzeker mij — en als ik niet meer leef, mijne vrouw of kinderen — dan veel liever eene som er voor. 't Is niet uwe bedoeling, dat b. v. auteursweduwen nog voor de geestesvoortbrengselen hunner echtgenooten zullen moeten betalen. Bepaal, voor 't geval dat U (of 't drietal firma's) de uitgevers der meergez. werken zullen zijn, eene som; opdat U weet waar U mee af zijt. Al schrijf ik deze dingen vluchtig en misschien niet zoo heel duidelijk, ik geloof toch dat U 't goed zult begrijpen en mij gelijkgevende zult toeslaan.

Met *Op den Zolder* en *Het Jawoord* er bij, is f 150.— voor later niet te veel. Ik geef U bij dezen de plechtige verzekering, dat ik aan U en Thieme steeds 't allermiste vraag.... Echter is 't mij ook wat waard om met de uitgevers waar ik mee in relatie sta, op een prettigen vriendschappelijken voet te blijven, en ofschoon ik gaarne zooveel mogelijk ontvang —

gelukkig ik werkte nooit met het doel om geld te winnen — 't heeft geen andere waarde, ook voor mij, dan om met de onzen dankbaar 't goede van 't leven te genieten. Zoo teeken ik ook protest aan tegen uw beweren, dat ik met „mijn naam een mediocre lading” dek. Natuurlijk zijn niet alle stukken even goed uitgevallen; sommigen kunnen zelfs in 't oog van publiek min of zelfs slecht zijn, maar — geen enkel stuk of stukje is door mij geschreven, zonder dat ik mij een zekeren eisch had gesteld.

Geloof me — was 't niet, dat ik de kunst hooger stelde dan geld verdienen, dan zou ik heel wat meer in de wereld hebben geschopt. Ik schrijf nooit zonder een roeping er toe te gevoelen. Zoogenaamde mooie aanbiedingen met „spoed” er bij gingen geregeld in de snippermand.

Lang gepraat....? Vergeef 't me. 't Ging toch au galop.

Maak het nu s. v. p. goed.

Dit schrijven noopte S. het contract naar Cremer's wensch te wijzigen, nl. door het volgende „Toevoegsel”:

Ter verduidelijking van het voorgaande dient, dat de tweede ondergeteekende (A. W. S.) steeds het recht zal hebben tot de uitgave der genoemde vertellingen, 't zij tezamen, 't zij afzonderlijk, doch dat de opname er van in een meer complete uitgave van des auteurs werken — als zijnde zijn recht — aan den eerstondergeteekende of zijne erven blijft verzekerd.

Zoo de tweede ondergeteekende de bedoelde meer complete uitgave mocht in 't licht geven, verzekert hij aan den auteur of zijne erven, voor de genoemde stukken eene som van honderd vijftig gulden Holl. Ct.

De overige later door Cremer geschreven werken heeft S. zelf niet direct van den auteur gekocht. Wel heeft hij in gemeenschap met Mart. Nijhoff en D. A. Thieme de

groote romans *Anna Rooze* en *Dokter Helmond* uitgegeven (waarover later meer), maar het kopijrecht daarvan moest ter beschikking van den kooper van het verzamelrecht blijven. Dit verkocht Cremer enkele jaren daarna aan den uitgever P. van Santen, die met een verleidelijk hoog bod tot hem was gekomen. Dat de auteur anders niet ongenegen was de uitgaaf zijner gezamenlijke werken aan S., met of zonder zijn bovengenoemde deelgenooten, af te staan, blijkt uit het volgende epistel van 8 April 1871:

Met de heeren Loosjes heb ik over de *Bet. Novellen* en *Een Reisgezelschap* gesproken en gecorrespondeerd en de slotsom is geweest, dat zij zich niet ongenegen hebben verklaard om, wanneer ik een uitgever voor mijn komplette werken gevonden had, met hem over de genoemde bundels te onderhandelen.

Hiernevens zend ik U nu een lijstje van alles wat ik mij herinner in druk te hebben gegeven. Volgens mijne opinie zou het nu 't beste zijn indien gij met vriend Thieme kondt besluiten om al mijne rechten op een verdere exploitatie of uitgave te koopen. En wat zoudt gij dan zeggen van eene verklaring op zegel als deze:

„De ondergeteekende J. J. C. verklaart al zijne rechten op de tot heden den .. April 1871 geschreven en in 't licht gegeven werken, van welken aard ze ook zijn mogen, aan de heeren S. en T. finaal af te staan en te verkoopen voor een som van f 4000.—, welke som zal voldaan worden terstond na de onderteekening van dit contract.”

Eene uitgave der gezamenlijke werken zal waarschijnlijk breed door U geschieden, en met het oog op mijne talrijke lezers en hoorders in Nederland, maar ook op het nazien van al die werken kan ik den eisch niet regelen naar het aantal vellen druks.

Ik moet thans die zaak met *U* lieden afdoen, of 't moet maar wachten tot na mijn dood, dan kunnen anderen zien wat het waard is . . . .

Nadat S. den gemeenschappelijken vriend met dit schrijven in kennis had gesteld, bleek uit diens antwoord niet genoeg ingenomenheid met Cremer's voorstel, om het zoo maar terstond te aanvaarden. Thieme schreef o. a.:

Cremer naar een ander te laten gaan, raad ik af, maar om nu al toe te happen, met die servituten op zijn grootste boeken, raad ik ook af. Ik zou hem maar een poosje aan 't lijntje houden. Er is volstrekt die haast niet bij. Als Cremer *Anna Rooze* op wil nemen in een komplette uitgaaf bij een ander, dan mag hij dat doen, mits ons betalende *f* 1000.—. Van *Helmond* heb ik geen contract hier, maar dat behelst ook, als ik me niet vergis, zoo'n dergelijke bepaling . . . .

In October van hetzelfde jaar kwam Cremer nogmaals op de zaak terug, toen hij schreef:

Bij dezen doe ik U en onzen vriend Thieme den voorslag om mijne contracten te koopen voor eene som van *f* 4600.—. Gij hebt dan alles in handen tot en met de uitgave van *Bella Roel*. Bij deze regeling vol-doe ik aan de Erven Loosjes bijna de helft van hun hoogen eisch en geef hun voor 't recht van opname in een uitgave van gez. Werken nagenoeg zooveel terug als ik indertijd van hen ontving.

Van mijne eventueel later te schrijven verhalen enz. behoud ik dan voor U, op een nader te bepalen conditie, het verzamelrecht . . . .

De verkoop aan P. van Santen vond plaats in 1876 en het volgende jaar verschenen reeds eenige afleveringen van die werken, waarvan het kopijrecht vrijgekomen of afgekocht was, want daarmede moest bij deze uitgaaf rekening worden gehouden. Toen van Santen reeds het daaropvolgende jaar stierf, kocht D. Noothoven van Goor op de fondsvesting het recht tot uitgaaf benevens 2150 exemplaren van het afgedrukte gedeelte voor de som van *f* 13.500.—. Eerst na den

dood van Cremer (5 Juni 1880) kwam het kopijrecht der complete werken in het bezit van S., die het in 1882 van Bolle, Koster en Cohen kocht, nadat deze de voorhanden exemplaren hadden opgeruimd.

Een der meest interessante contracten, die ooit tusschen auteur en uitgever zijn gesloten, is dat van Cremer met van Santen over de verzamelde uitgave zijner werken. Aan dat thans aan S. toebehoorende stuk zijn 18 bijlagen gehecht, nl. de contracten over zijn afzonderlijke werken gesloten, die allen door van Santen gerespecteerd of afgekocht hadden moeten worden. Behalve de som van circa f 8000.— buiten alle bezwaren door hem aan Cremer betaald, bedroegen die vergoedingen voor opname of vervroegingen van den termijn van opname nog ettelijke duizend guldens.

Toen S. in 1887 en 1888 een geheel nieuwe uitgaaf van Cremer's werken gaf, in 12 deeltjes bij intekening à 50 ct. per deeltje, bestond voor hem het verbod om afzonderlijke werken daaruit te verkoopen niet meer: hij was zelf grootendeels eigenaar der afzonderlijke kopijrechten; wat daaraan ontbrak, zooals b.v. de in de *Guldens-Editie* opgenomen verhalen en *Emma Berthold*, kwam ook door aankoop in zijn bezit. Dat Cremer nog altijd een gezocht auteur is, bewijst deze laatste uitgaaf, waarvan een oplaag gedrukt en grootendeels verkocht is, grooter dan ooit te voren van één zijner werken, nl. van elk deel 10.000 exemplaren.

Van een ander geliefkoosd en nog veel vruchtbaarder vaderlandsch schrijver bezit S. ook nagenoeg de volledige werken in zijn fonds. Wij bedoelen Mr. Jacob van Lennep, met wien de persoonlijke relatiën door diens te vroegen dood slechts kort hebben geduurd. Hoewel S. reeds in 1856 door aankoop uit Fuhri's fonds eigenaar werd van v. Lennep's *Worstelstrijd met Spanje*, dateert het eigenlijk verkeer met dien auteur eerst van 1865, toen het bekende driemanschap, Nijhoff, Sijthoff en Thieme, als uitgever optrad van zijn gezamenlijke *Romantische* en *Poëtische werken* en op S.'s persen de latere deelen daarvan gedrukt werden. De